

Bölgesel İdare ve Yerel Demokrasi Projesi Diyarbakır Toplantısı Notları, 31 Ocak 2015

TRC2 bölgesinde (Diyarbakır ve Şanlıurfa) Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) desteğiyle ve "Yerel Kalkınma Politikalarında Farklı Perspektifler: Turizm Odaklı Kalkınma ve Dicle Vadisi Örneği" başlığı altında yapılan toplantı, 31 Ocak 2015'de Diyarbakır'da kentten ve yakın çevresinden toplam 60 kişinin katılımıyla gerçekleşti. Toplantıya kamu kurumlarından Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Yenişehir Belediyesi, Sur Belediyesi, Diyarbakır İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden yönetici ve temsilciler katıldı. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, Kent Konseyi, Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası, Tabip Odası, Peyzaj Mimarları Odası, TEMA, Mazlumder, Jîngêh Ekolojik Yaşam Kolektifi, Diyarbakır Bisiklet ve Doğa Sporları Kulübü, Kürdî DER, Demokratik Yerel Yönetimler Birliği, Sarmaşık Derneği, Dicle ve Mardin Artuklu üniversitelerinden akademisyenler, yazarlar ve gazeteciler de katılımcılar arasında yer aldı.

Toplantı, Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Yönetim Kurulu Başkanı Necdet İpekyüz ve hYd Yönetim Kurulu Başkanı Ümit Fırat'ın açılış konuşmaları ile başladı. Ardından proje araştırmacısı Fırat Genç, bölgesel kalkınma anlayışı bağlamında turizm odaklı ekonomik büyüme modeline dair bir örnek olarak Dicle Vadisi araştırmasını özetledi.

Ardından Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Alan Yönetimi Başkanı Nevin Soyukaya, UNESCO'ya sunulan alan yönetimi planından ve süreç içinde yapılanlardan söz etti. Soyukaya, sunumunda, yerel yönetimler ve sivil paydaşlarla birlikte Hevsel bahçeleri ve Diyarbakır Kalesi ile ilgili peyzaj çalışmasının UNESCO ile işbirliği içerisinde yapıldığından bahsetti. Söz konusu alanların evrensel değerinin yüksek olduğunu, Kale ile birlikte, bu alanların kentsel tarihi gelişimi simgelediğini ve MÖ. 5000 yıllarına dayandığını belirten Soyukaya, Dicle Vadisi'ndeki tarımsal faaliyetin geçmişe dayandığını ve kenti besleyen bir kültürel mirasın da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini vurguladı. Diyarbakır Surları'nın 1977'de tescil edilerek 1988 yılında kentsel sit alanı ilan edildiği ve 2000 yılında Kültür Bakanlığı UNESCO mirası geçici listesine alındığını kaydeden Soyukaya, Büyükşehir Belediyesi'nin 2014'te alan yönetim raporunu tamamlayarak Kültür Bakanlığı'na resmi başvuruda bulunduğunu ve Dünya Miras Merkezi'ne ilettiğini; dünya mirası statüsünün 2015 Temmuz ayında gerçekleştirilecek oylamaya bağlı olduğunu da ekledi.¹ Soyukaya, UNESCO'ya yapılan başvurunun asıl amacının, bu kültürel mirası merkezi hükümetin bölge için çeşitli riskler arz eden projelerinden korunmak olduğunu ve koruma amaçlı imar planının, kültürel mirasın muhafazası için önemli bir güç sağladığını ifade etti. Soyukaya, plan tamamlandıktan sonra da katılımcılığın esas olacağını belirtti. Soyukaya'ya göre, vadiye bütün olarak bakmak gerek; küçük alanlara yapılacak müdahale kendi başına anlam ifade etmez. Danışma Kurulu, Denetleme Kurulu ve Bilim Kurulu eşgüdümlü olarak bilgi paylaşımında bulunuyor; teknik disiplinlerin ve kurumların katılımı ile İzleme - Denetleme Kurulu alanda sık sık çalışmalar yaparak, tespit, önlem ve çözüm önerilerinde bulunarak faaliyetlerini yürütüyor. Cinsiyet eşitliğini ve dezavantajlı grupları esas alan planlama ve bütçe yapılıyor ve aynı zamanda bütün bunlar enerji verimliliği kapsamında değerlendiriliyor.

¹ Dünya Miras Komitesi 39. Dönem Toplantısı'nda "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı"nın UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmesine karar verildi:
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,140254/diyarbakir-surlari-ve-hevsel-bahceleri-dunya-miras-list-.html>

Konuşma ve sunumların ardından yapılan yuvarlak masa tartışmasında, yerel inisiyatif ve katılım kavramlarının son derece önem kazandığından, kentle ilgili kararları kimin nasıl vereceği hakkında sürekli sorun yaşandığından bahsedildi. Merkezden gelen talimatların uygulanması eğilimine son hızla devam edildiği bir dönemde Diyarbakır, yani Mezopotamya'nın bu sorunu konuşmak için en uygun yerlerden biri olduğuna değinildi. Tartışmadan bazı notları aşağıda görebilirsiniz:

Peyzaj Mimarları Odası temsilcisi, yönlemsel bir yanılığa düşüldüğünü, bütün kurumların vadi ve kentin doğası üzerinden projeler ürettiğini ve halk paydasında bunların tartışılmadığını; kentsoylu bir sistemin getirildiğini; soylulaştırmanın sıkıntılarını halkın çektiğini; küresel sermayenin Amed'in en fakir semtinde, yoksul halkın konuşlandığı yerde böyle bir şeyi yapmasının bir açıklaması olması gerektiğini düşündüğünü söyledi. UNESCO sürecinde kentin doğasını korumaya yönelik önemli adımlar atıldığını; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kenti betonlaştırmaya karşı çıktıklarını ancak vadideki kum ocaklarını hala durduramadıklarını belirtti. Dicle Vadisi projesinin haline, yapılaşmaya bakıldığında bunun sermayeye bir davet projesi olduğu noktasında endişeleri olduğunu, oysa kentin tarihinin, kültürel belleğinin, Hevsel Bahçeleri'nin öneminin ortada olduğunu ve ekolojiyi korumak gerektiğini belirtti. Projenin içerisinde olan kalkınma ajanslarının projeleri tartışmaya açmadığını; kentin özgün gücünü oluşturan komünleşmenin ise hiç hesaba katılmadığını dile getirdi.

Alan Yönetimi Danışma Kurulu ve Eğitim Komisyonu'ndan bir katılımcı, iktidarın yaklaşımının onur kırıcı, yok sayan faaliyetlerden ibaret olduğunu ve Kürt halkının kendi kendini yönetmesine darbe vurduğunu söyledi. Merkezi yönetimin yerel yönetimleri destekler gibi görünürken Dicle Vadisi projesini gündeme alarak aslında tam tersi bir şey yaptığını; Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri projeleri UNESCO'ya sunulurken, destekler gibi gözükp, aslında önünü kesmeye çalışan bir politika sürdürdüğünü; Haziran'a kadar alana sahip çıkanları bilgilendirmek gerektiğini; alana sahip çıkacak olanların orada yaşayan insanlar olduğunu; kamuoyunu bu konuda duyarlı hale getirerek asıl katkının sağlanacağını; Diyarbakır Surlarının dünyada eşi benzeri olmayan bir alan olduğunu ama daha Türkiye genelinde bile tanıtılmadığını; tarihi Dicle Nehrinin, henüz nehir statüsünde bile olmadığını; bunun kıyı bölgelerini ranta entegre etmek için sürdürülen bir politika olduğunu belirtti.

Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden bir akademisyen, alan yönetim planı kapsamında Suriçi'nde yaşayanların barınma hakkının korunup korunmayacağını; denetim mekanizmalarının ne şekilde işletileceğini ve Suriçi sakinlerinin bu mekanizmalara katılıp katılmayacağını; saha çalışması aşamasında, hak sahiplerinin denetim mekanizmasına dâhil olmak yönünde talepte bulunup bulunmadıklarını sordu. Vatandaşın teknik meselelerle ilgilenmeyeceğini, kentin dinamikleri üzerinden bir önceki görüntüsüne bir de bugününe bakarak karar vereceğini, Kırklar Dağı'ndaki yapılaşmanın sorunlu olduğunu söyledi.

Diyarbakır Mazlumder'den gelen katılımcı, kentin soylulaştırıldığını ve bu şekilde işgal edildiğini; valiliğin, emniyetin defalarca başvuru yapılması rağmen söz konusu yapıların halen orada olduğuna dikkat çekti. Suriçi'ndeki insanların bu soylulaştırma projesi karşısında yıllarca yaşadıkları, torunlarının yetiştiği yerlerden çıkartılıp en az 5-10 km uzaktaki TOKİ yapılarına yerleştirileceğini söyledi.

Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası'ndan gelen katılımcı, sermaye düşmanlığını merkeze alarak bu tartışmanın yürütülmemesi gerektiğini; Hevsel'in zamanında kanalizasyon suyu ile sulandığını ve yerel yönetimin bu konuda üstüne düşeni yaptığını belirtti. Herkesin kum ocaklarının kapanmasını istediğini, balık çiftliğinin berbat bir görüntüsünün olduğunu ve kurumların bu konularda üzerine düşeni yerine getirmediğini; merkezi yönetimin yapması gereken şeyler varsa onların da desteklenmesi, imkân sağlanması gerektiğini ve Yenişehir Belediyesi'nin başından beri UNESCO sürecinde olduğunu belirtti.

Kent Konseyi'nden gelen katılımcı, çözüm süreci ile beraber artan inşaat sektörünün süratle bir inşaat faaliyetini ve rantı getirdiğini belirtti. Örneğin Fiskaya'nın iyileştirilmesi konusunda karar verme hakkının vatandaşa ait olduğu halde yatırım fikriyle mahallenin kültürünü öldüren ve beton yığına dönüşen kentleri savunmanın sağlıklı olmadığını, bunların tepeden inme kararlar olduğunu; bölgede yerel ve merkezi idarelerin sorumluluğu olduğunu ve bir an önce çözüm önerilerinin tartışılması gerektiğinin altını çizdi.

Mezopotamya Ekoloji Hareketi'nden bir katılımcı, çözüm sürecinin "demokratik inşaat süreci" biçiminde algılandığını, üretim kaynaklarının bir veya birkaç kişinin kazancı haline dönüşmemesi gerektiğini belirtti. Bu alandaki projeler yoluyla soylulaştırma yapılmasının buradaki örgütlü yapıyı dağıtacağını; acilen yerel yönetimin bütüncül bir koruma planı uygulaması gerektiğini; yerel ve merkezi idarenin bir noktada anlaşıp bu plan/projeleri halka dayatacağına dair endişelerin olduğunu; başta kum ocakları olmak üzere, Fiskaya'daki yapı hakkında işlem yapılması gerektiğini belirtti.

Artuklu Üniversitesi'nden bir akademisyen, yerelleşmenin genel ve net bir ihtiyaç olduğunu, son 10 yılda merkez ve yerel arasındaki çekişmenin, iki aktörün farklı vizyonla dâhil olduğu bir mesele olduğunu ancak barınma hakkının mekânsal ve sosyo-ekonomik etkisinin merkeze alınması gerektiğini dile getirdi. Dicle Vadisi projesinin gelişimi ve dönüşümü ve farklı projelere evrilmesinin Diyarbakır'ın dönüştürülmesinin de bir parçası olduğunu; buradaki orta sınıfın konumunun gittikçe güçlendiğini; konunun siyaset, yerel yönetim ve sivil toplum bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini; Dicle Vadisi projesinde yer alan aktörleri ve yapıyı, orta sınıfa yeni bir alan yaratma ve orta sınıfın kenti dönüştürme arzusundan ayrı düşünmemek gerektiğini belirtti. Kürt hareketinin kente dair politikalarının da tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine inandığını aktardı. Bugüne kadar kimlik ve idare sorununa indirgenen Kürt meselesinin, sosyoloji ve sınıf bağlamında da ele alınması gerektiğini; sosyo-ekonomik dönüşüm ve buna eşlik eden politikaların ve karar mekanizmalarının yeniden kurgulanması gerektiğini vurguladı. Sivil toplum ve kamunun işbirliği olarak algılanan yönetişimin aslında sınıfsal bir mücadele olduğunu; yoksul insanların çok fazla dâhil olamadığı politikaların söz konusu olduğunu; yoksul insanların daha fazla aktör olabileceği politikaların düşünülmesi gerektiğini dile getirdi.

Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği'nden bir katılımcı, kum ocaklarına ilişkin olarak, Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği'nin, Muş'tan başlayarak, kum ocakları ile ilgili tespitler yürüttüğünü; Dicle Nehri'nden Basra'ya kadar 168 kentin, Dicle Nehri'nden etkilenmekte, yararlanmakta olduğunu; bahsedilen 38 tane kum ocağının 6'sının işletme belgesinin olmadığını; Türkiye'nin 2009 yılında Irak ve Suriye ile Dicle Nehrinin kullanımı ve korunması için imzaladığı protokole rağmen somut bir adım atılmadığını ve bunun AB Su Mevzuatı ile çeliştiğini ve Türkiye mevzuatının da hayli yetersiz olduğunu dile getirdi. Ortaya çıkan

işletmelerin denetlenmediğini, bunun ciddi ekolojik, yaşamsal sorunlara sebep olduğunu; ruhsat verilen alanın beş katına çıkan firmalar olduğunu; nehir sağlığı bağlamında, Basra Körfezi'nde ortaya çıkan herhangi bir sorunda kuşkusuz, bütün Ortadoğu'yu yaşanmaz kılacağını; yerel yönetimler, merkezi hükümet ve sivil yurttaşların bu alana daha fazla odaklanması gerektiğini; nehir sağlığını sürdürülebilir kılmak için politikalar yürütülmesinin şart olduğunu; bereketli Mezopotamya topraklarının ciddi risk altında olduğunu ve artık nehir kıyılarının tarım yapılamaz hale geldiğini dile getirdi.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Alan Yönetimi Başkanı Nevin Soyukaya, Alan Yönetimi Başkanlığı'nın icrai bir oluşum olmadığını; planı hazırlayarak hayata geçirmek için kamu ile birlikte yöneticilere bir baskı aracı olarak işlev gördüğünü belirtti. Alan yönetimi planının stratejik bir plan olduğunu ve eksiklikleri olduğunu; katılım talebi olduğu takdirde seve seve kabul edeceklerini; giderek yerelden genişleyip, zenginleştiklerini belirtti. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın alanı riskli alan ilan ettiğini, oysa bu tarihi alanda kentsel dönüşümün uygulanamayacağını, alan riskli ilan edildikten sonra bütün yetkinin Bakanlığa döndüğünü ve imar planının yeniden yapıldığını; Dicle'yi de yapı rezerv alanı ilan ederek bütün yetkilerinin alındığını; Suriçi'nin mevcut yaşam alanı olmasının engelleneceğini, mevcut demografik yapının değiştirilmesine karşı halkın azami katılımıyla master plan hazırlanması gerektiğini; bu azami katılım ile ve ancak bu kentte yaşayanlarla birlikte kamu baskısını oluşturmaya çalıştıklarını belirtti.

Çalıştayın sonunda gerçekleştirilen “Dicle Vadisi'ne Farklı Bakışlar” başlıklı forum bölümünde katılımcılar, yaşadıkları yerin geleceği hakkında merkezi yönetimin dikte ettiği kararlar yerine ve bu kararlara direnme konusunda yerel katılımın önemini vurguladılar. Son zamanlarda Diyarbakır halkının kentnin geleceği hakkındaki kararlarda daha katılımcı bir halde geldiği ve çözüm için çalışmakta olduğu söylendi. Ayrıca, her zaman bir cazibe merkezi olan kentnin Cumhuriyet ile birlikte artık bir cazibe merkezi olmaktan çıktığı ve özellikle 1990'lı yıllarda uygulanan olağanüstü hal ve zorunlu göç politikalarının kente ve halka büyük ölçüde zarar verdiği, bu tür sorunlardan başat olarak devletin sorumlu olduğu da forumda dile getirildi. Kentteki artan eşitsizlikler, yoksullaşma ve özellikle kentsel dönüşüm projeleriyle işleyen mülksüzleştirme politikaları da başlıca sorunlar arasında gösterildi. Kentin yaşadığı tüm talihsizliklere rağmen iyi işleyen bir yerel yönetime sahip olduğu da dikkat çekilen noktalar arasındaydı. Merkezi yönetim tarafından öne sürülen projelerin Dicle Vadisi'ni bir rant merkezi haline getirdiği, şehrin tarihi ve doğal dokusunun korunmasının Kürt sorununun çözümünün bir parçası olduğu da katılımcılar tarafından dile getirildi. Bahsedilen sorunlardan başka bir tanesi orta sınıfın yükselmesiyle değişen sınıf ilişkileri ve sınıfsal çıkar çatışmalarıydı. Bu sorunlara çözüm olarak ise halkın karar alma ve uygulama sürecine aktif katılımı; kurumlar arasındaki iletişimin geliştirilmesi; kamu, özel sektör ve sivil toplumun bir araya gelmesi; yönetim, yerelleşme ve demokratikleşme mekanizmalarının güçlendirilmesi önerildi.